

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (sjunde avdelningen)

den 27 februari 2020*

”Begäran om förhandsavgörande – Socialpolitik – Likabehandling i arbetslivet – Direktiv 2000/78/EG – Artiklarna 2 och 6 – Förbud mot all diskriminering på grund av ålder – Löner för tjänstemän – Diskriminerande lönesystem – Retroaktiv lön beräknad enligt en tidigare diskriminerande placering i löneklass – Ny diskriminering – Artikel 9 – Ersättning på grund av diskriminerande lagstiftning – Preklusionsfrist för att inge en begäran om ersättning – Principerna om likvärdighet och effektivitet”

I de förenade målen C-773/18–C-775/18,

angående tre beslut att begära förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, från Verwaltungsgericht Halle (Förvaltningsdomstolen i Halle, Tyskland), av den 15 augusti 2018, som inkom till domstolen den 10 december 2018, i målen

TK (C-773/18),

UL (C-774/18),

VM (C-775/18)

mot

Land Sachsen-Anhalt,

meddelar

DOMSTOLEN (sjunde avdelningen)

sammansatt av ordföranden på andra avdelningen A. Arabadjiev (referent), tillika tillförordnad ordförande på sjunde avdelningen, samt domarna T. von Danwitz och A. Kumin,

generaladvokat: M. Campos Sánchez-Bordona,

justitiesekreterare: A. Calot Escobar,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Land Sachsen-Anhalt, genom J. Barone, i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: tyska.

– Europeiska kommissionen, genom C. Valero, B.-R. Killmann och T. Maxian Rusche, samtliga i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Respektive begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 2, 6, 9 och 17 i rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (EGT L 303, 2000, s. 16, och rättelse i EGT L 2, 2001, s. 42) och av artikel 21 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (nedan kallad stadgan).
- 2 Respektive begäran har framställts i tre mål mellan, å ena sidan, TK (C-773/18), UL (C-774/18) och VM (C-775/18) och, å andra sidan, Land Sachsen-Anhalt (delstaten Sachsen-Anhalt, Tyskland). Målen rör begäran om ersättning till följd av den diskriminering på grund av ålder de anser sig ha blivit utsatta för i samband med deras placering i löneklass när de anställdes som domare eller tjänsteman i denna delstat.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 Det framgår av artikel 1 i direktiv 2000/78 att "[s]yftet med detta direktiv är att fastställa en allmän ram för bekämpning av diskriminering i arbetslivet på grund av religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning, för att principen om likabehandling skall kunna genomföras i medlemsstaterna".
- 4 I artikel 2 i direktivet föreskrivs följande:

"1. I detta direktiv avses med principen om likabehandling att det inte får förekomma någon direkt eller indirekt diskriminering på någon av de grunder som anges i artikel 1.

2. Enligt punkt 1 skall

  - a) direkt diskriminering anses förekomma när en person på någon av de grunder som anges i artikel 1 behandlas mindre förmånligt än en annan person behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation,
  - b) indirekt diskriminering anses förekomma när en skenbart neutral bestämmelse eller ett skenbart neutralt kriterium eller förfaringssätt särskilt missgynnar personer med en viss religion eller övertygelse, ett visst funktionshinder, en viss ålder, eller en viss sexuell läggning jämfört med andra personer, om inte
    - i) bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet objektivt motiveras av ett berättigat mål och om medlen för att uppnå detta mål är lämpliga och nödvändiga, ...

..."

5 I artikel 6 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Utan hinder av artikel 2.2 får medlemsstaterna föreskriva att särbehandling på grund av ålder inte skall utgöra diskriminering om särbehandlingen på ett objektivet och rimligt sätt inom ramen för nationell rätt kan motiveras av ett berättigat mål som rör särskilt sysselsättningspolitik, arbetsmarknad och yrkesutbildning, och sätten för att genomföra detta syfte är lämpliga och nödvändiga.

I sådan särbehandling kan i synnerhet följande inbegripas:

- a) Införande av särskilda villkor för tillträde till anställning och till yrkesutbildning, anställnings- och arbetsvillkor, inbegripet villkor för avskedande och löner, för ungdomar och äldre arbetstagare samt underhållsskyldiga personer i syfte att främja deras anställbarhet eller att skydda dem.
- b) Fastställande av minimivillkor avseende ålder, yrkeserfarenhet eller anställningstid för tillträde till anställningen eller för vissa förmåner förknippade med anställningen.
- c) Fastställande av en högsta åldersgräns för rekrytering, grundat på den utbildning som krävs för tjänsten i fråga eller på att det krävs en rimligt lång anställningsperiod innan personen i fråga skall pensioneras.

2. Utan hinder av artikel 2.2 får medlemsstaterna föreskriva att följande inte utgör diskriminering på grund av ålder: fastställande av åldersgräns för att, när det gäller företags- och yrkesbaserade system för social trygghet, komma i fråga för pensions- eller invaliditetsförmåner, inbegripet fastställande av olika åldersgränser för arbetstagare eller grupper eller kategorier av arbetstagare och för tillämpningen inom ramen för dessa system av ålderskriterier för försäkringstekniska beräkningar, under förutsättning att detta inte leder till diskriminering på grund av kön.”

6 Artikel 9 i samma direktiv har följande lydelse:

”1. Medlemsstaterna skall säkerställa att alla som anser sig förfördelade på grund av att principen om likabehandling inte har tillämpats på dem har tillgång till rättsliga och/eller administrativa förfaranden, inbegripet, när de anser det lämpligt, förlikningsförfaranden, för att säkerställa efterlevnaden av skyldigheterna enligt detta direktiv, även efter det att den situation i vilken diskrimineringen uppges ha förekommit har upphört.

...

3. Punkterna 1 och 2 påverkar inte tillämpningen av nationella regler om tidsfrister för att väcka talan när det gäller principen om likabehandling.”

7 I artikel 17 i direktiv 2000/78 anges följande:

”Medlemsstaterna skall bestämma vilka sanktioner som skall tillämpas på överträdelse av de nationella bestämmelser som antas i enlighet med detta direktiv och vidta alla åtgärder som behövs för deras genomförande. Sanktionerna, som kan bestå av skadestånd till den utsatta personen, skall vara effektiva, proportionerliga och avskräckande. Medlemsstaterna skall anmäla bestämmelserna till kommissionen senast den 2 december 2003 och eventuella ändringar av dessa utan dröjsmål.”

Tysk rätt

- 8 Det framgår av 1 § Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (Allmänna lagen om likabehandling) av den 14 augusti 2006 (BGBl. I, s. 1897) (nedan kallad lagen om likabehandling) att lagen har till syfte att förhindra eller undanröja all diskriminering på grund av ras, etniskt ursprung, kön, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.
- 9 I 7 § punkt 1 lagen om likabehandling föreskrivs följande:
”Arbetstagare får inte diskrimineras på någon av de grunder som anges i 1 § ...”
- 10 I 15 § lagen om likabehandling, med rubriken ”Ersättning och skadestånd” anges följande:
”1) Om diskrimineringsförbudet har åsidosatts är arbetsgivaren skyldig att ersätta den skada som uppkommit. Detta gäller dock endast om arbetsgivaren bär ansvaret för överträdelsen.
2) För skada som inte utgör förmögenhetsskada kan arbetstagaren kräva skälig ekonomisk ersättning.
...
...
4) Anspråk enligt punkt 1 eller 2 ska göras gällande skriftligen inom två månader förutsatt att de kollektivavtalslutande parterna inte har avtalat om annat. I fråga om rekrytering och befordran börjar fristen löpa när arbetstagaren tar del av det negativa beskedet eller, i andra fall av diskriminering, när den anställde får kännedom om diskrimineringen.
...”
- 11 Enligt 24 § lagen om likabehandling är lagen, efter nödvändig anpassning, tillämplig på bland annat tjänstemän och domare.

Målen vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 12 Klaganden i det nationella målet i domstolens mål C-773/18 arbetar sedan den 1 januari 2010 som domare vid en domstol i delstaten Sachsen-Anhalt. Klagandena i de nationella målen i domstolens mål C-774/18 och C-775/18 är tjänstemän i denna delstat sedan den 1 augusti 2006 respektive den 1 januari 2009.
- 13 Fram till och med den 31 mars 2011 avlönades klagandena i de nationella målen i enlighet med Bundesbesoldungsgesetz (Federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner) av den 6 augusti 2002 (BGBl. I, s. 3020), i dess lydelse enligt lagen av den 12 juli 2006 (BGBl. I, s. 1466) (nedan kallad den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner). Enligt denna lag fastställdes den löneklass som låg till grund för en tjänstemans eller domares grundlön, inom varje lönegrad, utifrån hans eller hennes ålder vid anställningen.
- 14 I sin dom av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), slog domstolen fast att principen om förbud mot diskriminering på grund av ålder, som slås fast i artikel 21 i stadgan och som kommer till uttryck i direktiv 2000/78, närmare bestämt i artiklarna 2 och 6.1 i direktivet, utgör hinder för att den löneklass, inom varje lönegrad, som ligger till grund för grundlönen för en kontraktsanställd inom den offentliga sektorn fastställs, när den anställde rekryteras, med hänsyn till dennes ålder.

- 15 Enligt uppgifter från den hänskjutande domstolen valde delstaten Sachsen-Anhalt, efter det att denna dom avkunnats, att iaktta samma synsätt som Bundesministerium des Innern (Federala inrikesministeriet, Tyskland), vilket genom två cirkulär av den 27 januari och den 23 mars 2012, gett anvisningar till de federala myndigheterna om att avslå de klagomål som gavs in av tjänstemän eller domare mot att deras lön fastställts med stöd av den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner, med motiveringen att nämnda dom avsåg kontraktsanställda tjänstemän och inte kunde tillämpas på situationen för tjänstemän och domare.
- 16 Det framgår även av de uppgifter som lämnats av den hänskjutande domstolen att de tyska förvaltningsdomstolarna hade skilda meningar i frågan huruvida de principer som slogs fast i domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), kunde tillämpas på lönevillkoren för tjänstemän och domare.
- 17 Klagandena i de nationella målen lämnade den 16 december 2013 (C-773/18), den 17 februari 2012 (C-774/18) respektive den 21 december 2012 (C-775/18), in klagomål till delstaten Sachsen-Anhalt angående fastställandet av deras löner fram till och med den 31 mars 2011 och åberopade i detta sammanhang att de utsatts för diskriminering på grund av ålder. De yrkade bland annat ersättning enligt 15 § punkt 2 lagen om likabehandling.
- 18 I domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005), och domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561), slog EU-domstolen fast att artiklarna 2 och 6.1 i direktiv 2000/78 utgör hinder för en nationell bestämmelse enligt vilken löneklassen för en tjänsteman eller domare i varje funktionsgrupp fastställs vid rekryteringen på grundval av hans eller hennes ålder.
- 19 Genom två lagar som antogs den 18 december 2015 respektive den 8 december 2016 betalade delstaten Sachsen-Anhalt ut retroaktiv lön från och med år 2008 till samtliga tjänstemän och domare som var anställda av delstaten. För perioden fram till och med den 31 mars 2011 betalades den retroaktiva lönen ut i form av en procentsats av den grundlön som tjänstemännen och domarna faktiskt hade erhållit, under vart och ett av de år som beaktades, i enlighet med den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner.
- 20 Den hänskjutande domstolen har preciserat att denna retroaktiva lön syftade till att följa två domar från Bundesverfassungsgericht (Federala författningsdomstolen, Tyskland), i vilka Bundesverfassungsgericht (Federala författningsdomstolen) hade slagit fast att lönen för domare och tjänstemän i delstaten Sachsen-Anhalt var lägre än den i lag föreskrivna minimilönen enligt Grundgesetz (grundlagen) och ålagt delstaten att från och med år 2008 höja lönen för tjänstemän och domare i delstatens tjänst.
- 21 Den 24 mars 2016 (C-773/18), den 27 juni 2016 (C-774/18) och den 24 februari 2016 (C-775/18) avslogs de klagomål som klagandena i de nationella målen gett in med motiveringen att de hade ingetts för sent. Delstaten Sachsen-Anhalt ansåg bland annat att klagandena borde ha yrkat ersättning enligt 15 § punkt 2 lagen om likabehandling inom den tvåmånadersfrist som anges i 15 § punkt 4 i samma lag. Denna frist hade börjat löpa den 8 september 2011, dagen då domen Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560) avkunnades.
- 22 Den 18 april 2016 (C-773/18), den 22 juli 2016 (C-774/18) och den 23 mars 2016 (C-775/18) överklagade klagandena i de nationella målen till den hänskjutande domstolen och yrkade bland annat att delstaten Sachsen-Anhalt skulle förpliktas att till dem utge den ersättning som avses i 15 § punkt 2 lagen om likabehandling.

- 23 Den hänskjutande domstolen frågar sig, för det första, om den retroaktiva höjningen av lönerna för domare och tjänstemän för perioden från den 1 januari 2008 till den 31 mars 2011 inte utgör en ny diskriminering på grund av ålder, med hänsyn till att denna höjning uppgår till en procentandel av den grundlön som uppbars till följd av en diskriminerande placering i löneklass enligt den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner.
- 24 För det andra frågar sig den hänskjutande domstolen om avkunnandet av domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), kunde medföra att den tvåmånadersfrist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling inom vilken klagandena skulle göra gällande sina rättigheter, i förekommande fall genom att inge klagomål, började löpa för klagandena i de nationella målen. Med hänsyn till att mer än 60 procent av sådana klagomål som ingetts i delstaten Sachsen-Anhalt avvisades på grund av att denna frist inte hade iakttagits, tvivlar den hänskjutande domstolen på att de tjänstemän och domare som befann sig i samma situation som klagandena i de nationella målen, redan då nämnda dom avkunnades hade kunnat få kännedom om att beräkningen av deras egen lön var diskriminerande.
- 25 Mot denna bakgrund beslutade Verwaltungsgericht Halle (Förvaltningsdomstolen i Halle, Tyskland) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:
- ”1) Utgör en retroaktiv procentuell lönehöjning, inom ramen för ett åldersdiskriminerande lönesystem, en ny diskriminering, om den procentuella höjningen är lika stor för alla löneklasser i en lönegrad och därför visserligen den absoluta, men inte den relativa, skillnaden mellan dem som diskrimineras och dem som inte diskrimineras ändras?
  - 2) Om fråga 1 ska besvaras jakande, är då en sådan procentuell höjning för alla åldersgrupper motiverad om höjningen beror på att den ursprungliga lönen är lägre än ett minimum som föreskrivs i medlemsstatens författning?
  - 3) Utgör unionsrätten, och särskilt artikel 9 i direktiv 2000/78, hinder för en bestämmelse enligt vilken rätten till ersättning för åldersdiskriminering i samband med lön prekluderas efter en frist på två månader, om
    - tidsfristen börjar löpa vid den tidpunkt då domen av den 8 september 2011, Hennings och Mai, C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560, avkunnades, trots att den berörda personen inte omfattas av tillämpningsområdet för Bundesangestelltentarifvertrag (kollektivavtalet för kontraktsanställda i federala offentliga sektorn), utan hans eller hennes personliga situation motsvarar situationen i det mål som avgjordes genom domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005), eller i det mål som avgjordes genom domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561),
    - de berörda tjänstemännen och domarna (arbetstagarna) bara kan få kännedom om [domen av den 8 september 2011, Hennings och Mai, C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560] utifrån allmänna offentliga källor,
    - arbetsgivarna, efter det att den ovannämnda domen avkunnades, har angett att den inte är tillämplig på tjänstemän och domare och härvid har bestridit att åldersdiskriminering föreligger, varvid denna uppfattning åtminstone till en del också har kommunicerats utåt,
    - det i rättspraxis från förvaltningsdomstolarna i första instans, inom den nämnda tidsfristen och även därefter, fram till avkunnandet av [domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005)], huvudsakligen har förnekats att åldersdiskriminering har förelegat,

- det under tidsfristen inte fanns någon rättspraxis från högre [nationella] instanser och den första domen i högsta instans avkunnades först efter det att [domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005)] hade avkunnats,
  - preklusionsfrister endast gäller inom ramen för tjänstemäns och domares anställningsförhållanden i samband med ersättning för särskilda kostnader och sådana tidsfrister inte är kortare än sex månader,
  - anspråk på lön omfattas av en preskriptionstid på tre år, vilken börjar löpa vid slutet av det år då rätten till lön förföll till betalning och den berörde fick eller borde ha fått kännedom om rättigheten, och i annat fall en preskriptionstid på tio år gäller,
  - nationella löneanspråk som inte fastställts i lag ska göras gällande utan dröjsmål, det vill säga under det budgetår för vilket lönen begärs?
- 4) Påverkas svaret på fråga 3 av att rättsläget är oklart eller komplicerat?
- 5) Är det för att en preklusionsfrist ska börja löpa tillräckligt att den missgynnade gruppen av personer känner till särbehandlingen, eller måste också orsaken till särbehandlingen, alltså kriteriet för differentiering, vara känt?"

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första och den andra tolkningsfrågan

Huruvida tolkningsfrågorna kan tas upp till prövning

- 26 Delstaten Sachsen-Anhalt har yrkat att den första och den andra tolkningsfrågan ska avvisas och har gjort gällande att de saknar relevans för att avgöra de nationella målen. Eftersom de nationella målen rör betalning av ersättning enligt 15 § punkt 2 lagen om likabehandling, saknar det betydelse huruvida klagandena i de nationella målen har rätt till ett lönepåslag på grund av en andra påstådd diskriminering.
- 27 EU-domstolen erinrar om att det, enligt domstolens fasta praxis, inom ramen för det samarbete mellan nationella domstolar och EU-domstolen som införts genom artikel 267 FEUF, uteslutande ankommer på den nationella domstolen, vid vilken målet anhängiggjorts och vilken har ansvaret för det rättsliga avgörandet, att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till EU-domstolen. EU-domstolen är följaktligen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som ställts avser tolkningen av unionsrätten (dom av den 27 juni 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania, C-74/16, EU:C:2017:496, punkt 24 och där angiven rättspraxis).
- 28 Frågor om tolkningen av unionsrätten presumeras således vara relevanta. En tolkningsfråga från en nationell domstol kan bara avvisas då det är uppenbart att den begärda tolkningen av unionsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i det nationella målet eller då frågorna är hypotetiska eller EU-domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på de frågor som ställts till den (dom av den 27 juni 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania, C-74/16, EU:C:2017:496, punkt 25 och där angiven rättspraxis).

- 29 I förevarande fall framgår det av handlingarna i målet att klagandena i de nationella målen vid den hänskjutande domstolen har gjort gällande att den retroaktiva lönehöjningen för domare och tjänstemän för perioden från den 1 januari 2008 till den 31 mars 2011 medförde att en ny frist enligt 15 § punkt 4 lagen om likabehandling började löpa, eftersom den innebar en ny diskriminering på grund av ålder.
- 30 Under dessa omständigheter kan domstolen inte finna att den begärda tolkningen av unionsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i de nationella målen eller att den första och den andra frågan är hypotetiska.
- 31 Tolkningsfrågorna kan följaktligen tas upp till sakprövning.

Prövning i sak

- 32 Den hänskjutande domstolen har ställt den första och den andra frågan, vilka ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artiklarna 2 och 6 i direktiv 2000/78 ska tolkas så, att de utgör hinder för en åtgärd som innebär att tjänstemän och domare, i syfte att säkerställa att de erhåller en adekvat lön, beviljas retroaktiv lön som uppgår till en viss procentsats av den grundlön de tidigare erhållit till följd av bland annat den löneklass som, inom varje lönegrad, fastställdes vid anställningen med hänsyn till deras ålder.
- 33 Av artikel 2.1 i direktiv 2000/78 framgår att principen om likabehandling, i det direktivet, innebär att det inte får förekomma någon direkt eller indirekt diskriminering på någon av de grunder som anges i artikel 1 i samma direktiv. Det preciseras i artikel 2.2 a i direktivet att direkt diskriminering ska anses förekomma när en person på någon av de grunder som anges i artikel 1 i direktivet behandlas mindre förmånligt än en annan person i en jämförbar situation.
- 34 Det ska således först prövas om en sådan retroaktiv utbetalning av lön som den i de nationella målen innebär en särbehandling i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2000/78.
- 35 Det är utrett att den retroaktiva lön som föreskrivs i delstaten Sachsen-Anhalts lagar av den 18 december 2015 och den 8 december 2016 beviljades de berörda domarna och tjänstemännen, i syfte att säkerställa att de erhåller en lön som står i proportion till betydelsen av deras uppdrag, såsom krävs enligt den tyska författningen. Lönehöjningen avser perioden från den 1 januari 2008 till den 31 december 2011 och uppgår till en procentsats av den grundlön som tidigare erhållits, varvid löneklassen, inom varje lönegrad, fastställdes, vid anställningen av dessa domare och tjänstemän, i förhållande till deras ålder, i enlighet med den tidigare federala lagen om offentligtanställda tjänstemäns löner. EU-domstolen har emellertid slagit fast att artiklarna 2 och 6.1 i direktiv 2000/78 utgör hinder för en nationell reglering enligt vilken löneklassen för en offentligtanställd tjänsteman i en viss funktionsgrupp vid rekryteringen fastställs på grundval av tjänstemannens ålder (dom av den 19 juni 2014, Specht m.fl., C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005, punkt 52).
- 36 Den hänskjutande domstolen vill därför få klarhet i huruvida det föreligger en ny särbehandling på grund av ålder eftersom de tjänstemän och domare som missgynnades på grund av sin ålder genom den tidigare federala lagen om offentligtanställda tjänstemäns löner, på grund av att de har en lägre grundlön än de tjänstemän och domare med jämförbar erfarenhet som rekryterades vid en högre ålder än dem, erhåller ett lägre påslag på lönen i absoluta tal än dessa sistnämnda för perioden från den 1 januari 2008 till den 31 mars 2011.
- 37 Det är riktigt att en retroaktiv lön som fastställs till en enhetlig procentsats av en tjänstemans eller en domares grundlön inte i sig utan vidare har något samband med ålder och inte medför att det görs någon annan åtskillnad mellan de berörda personerna än den som följer av det referenssystem som bestämmer grundlönen.

- 38 Med hänsyn till att referenssystemet i förevarande fall är den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner – enligt vilken löneklassen, inom varje lönegrad, fastställdes på grund av dessa domares och tjänstemäns ålder när de anställdes – framstår det emellertid, såsom den hänskjutande domstolen har påpekat, som om detta samband får till följd att den retroaktiva lön som är aktuell i de nationella målen, som föreskrivs i delstaten Sachsen-Anhalts lagar av den 18 december 2015 och den 8 december 2016, medför en ny särbehandling på grund av ålder av dessa domare och tjänstemän.
- 39 Under dessa omständigheter konstaterar EU-domstolen att den retroaktiva lön som är aktuell i de nationella målen medför en ny särbehandling i den mening som avses i artikel 2.1 i direktiv 2000/78.
- 40 Det ska härefter prövas huruvida denna särbehandling kan anses vara motiverad med hänsyn till artikel 6.1 i direktiv 2000/78.
- 41 I artikel 6.1 första stycket i direktivet anges att medlemsstaterna får föreskriva att särbehandling på grund av ålder inte ska utgöra diskriminering om särbehandlingen på ett objektivet och rimligt sätt inom ramen för nationell rätt kan motiveras av ett berättigat mål som rör särskilt sysselsättningspolitik, arbetsmarknad och yrkesutbildning, och sätten för att uppnå detta syfte är lämpliga och nödvändiga.
- 42 Domstolen har upprepade gånger slagit fast att medlemsstaterna får föreskriva åtgärder som innebär särbehandling på grund av ålder, i enlighet med artikel 6.1 första stycket i direktiv 2000/78. De har ett stort utrymme för skönmässig bedömning, inte bara vid valet av vilket konkret mål, bland flera social- och arbetsmarknadspolitiska mål, som ska eftersträvas, utan även vid fastställandet av vilka åtgärder som är lämpliga för att uppnå detta mål (dom av den 19 juni 2014, Specht m.fl., C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005, punkt 46).
- 43 Enligt den hänskjutande domstolen beror den särbehandling som konstaterats i punkt 39 ovan på strävan att uppnå det mål som följer av grundlagen och som består i att säkerställa att tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt erhåller en adekvat lön.
- 44 Målet att säkerställa att tjänstemän och domare i denna delstat erhåller en lön som står i proportion till vikten av de arbetsuppgifter som de utför ska anses vara ett legitimt mål (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 februari 2019 Escibano Vindel, C-49/18, EU:C:2019:106, punkt 66).
- 45 Det återstår dock, i enlighet med lydelsen i artikel 6.1 i direktiv 2000/78, att pröva huruvida de åtgärder som vidtagits för att uppnå detta mål är lämpliga och nödvändiga mot bakgrund av medlemsstaternas stora utrymme för skönmässig bedömning, vilket domstolen erinrat om i punkt 42 ovan.
- 46 En retroaktiv lön som fastställs med utgångspunkt i en enhetlig procentsats av grundlönen framstår i allmänhet som lämplig för att uppnå målet att säkerställa att tjänstemän och domare erhåller en lön som står i proportion till vikten av de arbetsuppgifter som de utför.
- 47 När det gäller frågan huruvida denna åtgärd går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta legitima mål, vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida den retroaktiva lönen inte borde ha fastställts på annat sätt, bland annat med hänvisning till den högsta löneklassen i den aktuella lönegraden.
- 48 EU-domstolen erinrar i detta hänseende om att den, i punkterna 63, 72 och 86 i domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005), slagit fast att artiklarna 2 och 6 i direktiv 2000/78 inte utgör hinder för att en nationell lagstiftning som syftar till att undanröja en diskriminering på grund av ålder, under en övergångsperiod, baserar sig på det

tidigare lönesystemet som medförde en särbehandling på grund av ålder, i den mån som en sådan koppling är nödvändig för att tillgodose förvärvade rättigheter och det kan antas att dess verkan minskar med tiden för att till slut helt upphöra.

- 49 I detta sammanhang påpekade domstolen, i punkt 81 i den domen, att den skada som ett sådant övergångssystem kan orsaka de berörda tjänstemännen är synnerligen svår att fastställa, bland annat med hänsyn till antalet berörda tjänstemän och till att det saknas ett godtagbart referenssystem som skulle kunna möjliggöra en jämförelse mellan gynnade och missgynnade tjänstemän.
- 50 I punkt 96 i nämnda dom drog domstolen, med avseende på perioden innan den nya nationella lagstiftningen trädde i kraft, slutsatsen att en retroaktiv lön beräknad med hänvisning till den högsta löneklassen i den berörda lönegraden endast kan tillämpas om det finns ett godtagbart referenssystem och att ett sådant referenssystem inte fanns i den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner, eftersom de diskriminerande aspekterna av denna lag potentiellt påverkade samtliga berörda tjänstemän.
- 51 Även om en sådan åtgärd som den som är aktuell i de nationella målen tillgodoser behovet av att säkerställa skyddet för förvärvade rättigheter, i en situation som utmärks bland annat av att ett stort antal tjänstemän och domare berörs och att det inte finns något godtagbart referenssystem, och inte leder till att en tidigare särbehandling på grund av ålder fortsätter att gälla för all framtid, anser domstolen, mot bakgrund av denna rättspraxis, att artiklarna 2 och 6 i direktiv 2000/78 inte utgör hinder för att en retroaktiv lön, som syftar till att säkerställa att tjänstemän och domare erhåller en lön vars storlek står i proportion till vikten av de arbetsuppgifter de utför, kopplas till ett sådant tidigare lönesystem under en kort period innan en ny lagstiftning som ska undanröja diskriminering på grund av ålder träder i kraft.
- 52 Under dessa omständigheter och med förbehåll för den prövning som det ankommer på den hänskjutande domstolen att göra, framstår det inte som om att den åtgärd som är aktuell i de nationella målen går utöver vad som är nödvändigt för att säkerställa en adekvat lön för tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt, såsom krävs enligt den tyska författningen.
- 53 Av detta följer att den första och den andra frågan ska besvaras enligt följande. Artiklarna 2 och 6 i direktiv 2000/78 ska tolkas så, att de inte utgör hinder för en åtgärd som innebär att tjänstemän och domare, för att säkerställa en adekvat lön, beviljas en retroaktiv lön som uppgår till en procentandel av den grundlön de tidigare erhöill med anledning av, bland annat, den löneklass, inom varje lönegrad, som de hade placerats i på grund av sin ålder när de anställdes, i den mån åtgärden tillgodoser behovet av att säkerställa skyddet av förvärvade rättigheter – i en situation som utmärks bland annat av att ett stort antal tjänstemän och domare berörs och att det inte finns något godtagbart referenssystem – och inte leder till att en tidigare särbehandling på grund av ålder fortsätter att gälla för all framtid.

Den tredje, den fjärde och den femte frågan

- 54 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje, den fjärde och den femte frågan, vilka också ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artikel 9 i direktiv 2000/78 samt principerna om likvärdighet och effektivitet ska tolkas så, att de utgör hinder för att en medlemsstat fastställer den tidpunkt då en preklusionsfrist på två månader för att inge en ansökan om ersättning för skada till följd av en åtgärd som innebär diskriminering på grund av ålder börjar löpa till den dag då domstolen meddelar en dom i vilken det slås fast att en liknande åtgärd är diskriminerande, särskilt när det, i nämnda medlemsstat, finns en oenighet som rör möjligheten att överföra de slutsatser som drogs i den domen till att gälla även för den berörda åtgärden.

- 55 Domstolen påpekar inledningsvis att det är utrett att direktiv 2000/78 har införlivats med tysk rätt genom lagen om likabehandling, att 15 § punkt 2 lagen om likabehandling syftar till att bidra till att uppfylla Förbundsrepubliken Tysklands skyldigheter enligt artikel 17 i detta direktiv och att det i denna bestämmelse i lagen om likabehandling i detta syfte föreskrivs att ersättning utgår för skada som inte utgör förmögenhetsskada som orsakats av diskriminering på grund av ålder.
- 56 Det framgår av handlingarna i målet att det enda som krävs för att erhålla en sådan ersättning är att det visas att det föreligger diskriminering, att skadan enligt fast nationell rättspraxis beräknas schablonmässigt till 100 euro per månad för den period under vilken diskrimineringen har pågått och att de rättigheter som grundar sig på 15 § punkt 2 lagen om likabehandling, enligt 15 § punkt 4 lagen om likabehandling, görs gällande skriftligen mot arbetsgivaren inom två månader från det att den anställde fick kännedom om diskrimineringen.
- 57 Den tidpunkt då denna frist börjar löpa har, för sådana situationer som de som är aktuella i de nationella målen, i enlighet med rättspraxis från Bundesverwaltungsgericht (Federala förvaltningsdomstolen, Tyskland), fastställts till den dag då domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), avkunnades.
- 58 Under dessa omständigheter ska det prövas huruvida längden av denna frist och fastställandet av den tidpunkt då fristen börjar löpa till den 8 september 2011 uppfyller de krav som följer av artikel 9 i direktiv 2000/78 samt principerna om likvärdighet och effektivitet.
- 59 Enligt denna bestämmelse ankommer det på medlemsstaterna att säkerställa bland annat att alla som anser sig förfördelade på grund av att principen om likabehandling inte har iakttagits beträffande dem har tillgång till administrativa förfaranden för att säkerställa efterlevnaden av de skyldigheter som följer av direktiv 2000/78.
- 60 Det följer således av nämnda bestämmelse att frågan om frister för att inleda ett förfarande för att säkerställa efterlevnaden av skyldigheterna enligt direktivet inte regleras i unionsrätten (dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 24).
- 61 Enligt fast rättspraxis ankommer det därmed på varje medlemsstat att i sin rättsordning fastställa sådana processuella regler, förutsatt att dessa regler varken är mindre förmånliga än dem som avser en liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medför att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen) (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 25).
- 62 Domstolen har redan slagit fast att artikel 9 i direktiv 2000/78 inte utgör hinder för en sådan frist som den som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling, under förutsättning dels att denna frist inte är mindre förmånlig än den som avser en liknande talan som grundas på nationell rätt, dels att fastställandet av den tidpunkt då fristen börjar löpa inte medför att det blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av detta direktiv (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 42).
- 63 Vad gäller frågan huruvida 15 § punkt 4 lagen om likabehandling är förenlig med likvärdighetsprincipen, har domstolen även slagit fast att möjligheten att erhålla ersättning för förmögenhetsskada och icke-förmögenhetsskada på grund av åsidosättande av förbudet mot diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller könsidentitet infördes genom lagen om likabehandling och att det således, i egentlig mening, inte fanns några motsvarande förfaranden innan denna lag antogs (dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 30). Detta konstaterande tycks stödjas av handlingarna i målet.

- 64 Det framgår för övrigt av handlingarna i målet att de rättigheter som följer av 15 § punkt 2 lagen om likabehandling kan åberopas oberoende av om anställningsförhållandet är av offentlig eller privat art och oberoende av om anställningsförhållandet omfattas av ett kollektivavtal eller inte.
- 65 Under dessa omständigheter ankommer det på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida respektive talan som det hänvisas till i den tredje tolkningsfrågan, som alla förefaller avse krav på ekonomisk ersättning som är specifik för anställningsförhållanden inom den offentliga sektorn, liknar en skadeståndstalan enligt 15 § lagen om likabehandling och omfattas av mer förmånliga processuella regler, med hänsyn till de särskilda omständigheterna i de aktuella förfarandena (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 29).
- 66 Den hänskjutande domstolen är nämligen den enda som har direkt kunskap om de processuella reglerna för en sådan talan i lagstiftningen om offentlig anställning och är därför bäst lämpad att pröva såväl saken som de väsentliga beståndsdelarna i ett sådant på nationell rätt grundat förfarande som påstås vara likartat (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 28).
- 67 Domstolen erinrar om att det vid denna prövning bör beaktas att iakttagandet av likvärdighetsprincipen förutsätter att den berörda regeln tillämpas på samma sätt på en talan som grundar sig på ett åsidosättande av unionsrätten som på en talan som grundar sig på ett åsidosättande av nationell rätt när saken och grunden för talan är likartade (se, för ett liknande resonemang, dom av den 20 september 2018, Rudigier, C-518/17, EU:C:2018:757, punkt 62 och där angiven rättspraxis).
- 68 Vad avser effektivitetsprincipen erinrar EU-domstolen om att det av fast rättspraxis framgår att varje fall där frågan uppkommer huruvida en nationell processuell bestämmelse medför att det blir omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa unionsrätten ska bedömas med beaktande av bestämmelsens funktion i förfarandet vid nationella domstolar och andra myndigheter betraktat som en helhet samt förfarandets förlopp och särdrag. Härvidlag ska hänsyn, i förekommande fall, bland annat tas till skyddet av rätten till försvar, rättssäkerhetsprincipen och principen om en ändamålsenlig handläggning (dom av den 21 december 2016, TDC, C-327/15, EU:C:2016:974, punkt 97 och där angiven rättspraxis).
- 69 Det följer av fast rättspraxis att det i princip är förenligt med effektivitetskravet att fastställa preklusionsfrister, eftersom det utgör en tillämpning av den grundläggande principen om rättssäkerhet som skyddar såväl den enskilde som den berörda myndigheten. Sådana tidsfrister kan nämligen, i princip, inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten. Det ankommer emellertid på medlemsstaterna att, med avseende på nationell lagstiftning som omfattas av unionsrättens tillämpningsområde, fastställa tidsfrister som, bland annat, speglar den betydelse ett beslut kommer att ha för de berörda, förfarandenas och den tillämpliga lagstiftningens grad av komplexitet, antalet personer som kan komma att beröras av beslutet samt andra allmänna eller enskilda intressen som ska beaktas. Med detta förbehåll får medlemsstaterna fastställa kortare eller längre tidsfrister (dom av den 21 december 2016, TDC, C-327/15, EU:C:2016:974, punkt 98 och där angiven rättspraxis).
- 70 EU-domstolen har när det gäller just 15 § punkt 4 lagen om likabehandling, i vilken det föreskrivs en frist på två månader för att lämna in ett klagomål till arbetsgivaren, slagit fast att det inte framgår att längden på denna preklusionsfrist medför att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkterna 38 och 39).
- 71 När det gäller den tidpunkt då preklusionsfristen börjar löpa, har EU-domstolen haft tillfälle att understryka att denna inte kan fastställas på ett sådant sätt att arbetstagaren riskerar att inte inom denna frist få kännedom om förekomsten eller omfattningen av den diskriminering som han eller hon har utsatts för, vilket skulle göra det omöjligt för honom eller henne att göra gällande sina rättigheter (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 40).

- 72 EU-domstolen har i detta hänseende preciserat att i den mån som den frist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling börjar löpa vid den tidpunkt då arbetstagaren fick kännedom om den påstådda diskrimineringen, kan denna bestämmelse inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 8 juli 2010, Bulicke, C-246/09, EU:C:2010:418, punkt 41).
- 73 EU-domstolen anser nämligen inte att införandet av preklusionsfrister, som börjar löpa först efter det att den berörde fått kännedom om den påstådda diskrimineringen eller i vart fall borde ha fått kännedom om den, utgör en alltför stor svårighet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 november 2019, Flausch m.fl., C-280/18, EU:C:2019:928, punkt 55).
- 74 Det framgår av den rättspraxis som det redogjorts för i punkterna 71–73 i förevarande dom att en person, för att kunna anses ha fått kännedom om förekomsten eller omfattningen av den diskriminering som han eller hon utsätts för, samtidigt måste få kännedom om att han eller hon är föremål för en särbehandling, skälet för denna särbehandling och att särbehandlingen på grund av detta skäl är av diskriminerande karaktär.
- 75 Eftersom det i förevarande fall var i den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner som det föreskrevs att en tjänstemans eller domares löneklass inom varje tjänstegrad vid anställningen skulle fastställas på grundval av tjänstemannens eller domarens ålder, var det möjligt för klagandena i de nationella målen att redan vid anställningen få kännedom om såväl den särbehandling som de var föremål för som skälen för denna särbehandling.
- 76 Däremot synes det, i de nationella målen, inte ha ifrågasatts att klagandena, när de anställdes, varken kände till eller kunde känna till att den särbehandling som de hade utsatts för på grund av nämnda skäl var diskriminerande. Det framgår nämligen av besluten om hänskjutande att de fick kännedom om detta först kort tid innan de ingav sina klagomål.
- 77 Frågan är således huruvida klagandena i de nationella målen kunde ha fått kännedom om den diskriminerande karaktären från och med den dag då domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560) avkunnades, såsom Bundesverwaltungsgericht (Federala förvaltningsdomstolen) slog fast, på grund av att de relevanta rättsliga omständigheterna hade fastställts tillräckligt klart genom denna dom.
- 78 Domstolen har i detta hänseende slagit fast att innebörden och omfattningen av den skyldighet som åligger medlemsstaterna i enlighet med artiklarna 2.2 och 6.1 i direktiv 2000/78, i förhållande till en sådan nationell lagstiftning som den tidigare federala lagen om offentliganställda tjänstemäns löner, har tydliggjorts och preciserats i och med att domen i målet Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560) avkunnades (dom av den 19 juni 2014, Specht m.fl., C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005, punkt 104).
- 79 Det är utrett att delstaten Sachsen-Anhalt vid den aktuella tidpunkten inte informerade sina anställda om att denna dom hade avkunnats, men att domen fanns tillgänglig samma dag som domen avkunnades på EU-domstolens webbplats. Det framgår dessutom av besluten om hänskjutande att nämnda dom har spridits såväl till allmänheten, genom tyska medier, som till medlemmarna i en fackförening som företräder tjänstemännen i denna delstat.
- 80 Den hänskjutande domstolen har angett att av 10 667 yrkanden om ersättning enligt 15 § punkt 2 lagen om likabehandling som framställdes till myndigheterna i nämnda delstat avsågs 7 071, däribland 6 516 yrkanden som avvisades på grund av att de ingetts för sent med hänsyn till den frist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling. Således ingavs 4 151 av dessa yrkanden inom denna frist, varav mer än 700 av en fackförening som agerade för sina medlemmars räkning.

- 81 Den hänskjutande domstolen har erinrat om att tjänstemännen och domarna i delstaten Sachsen-Anhalt, under den period som är relevant i de nationella målen, inte omfattades av den lagstiftning som var aktuell i det mål som avgjordes genom domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), utan av den lagstiftning som var aktuell i de mål som avgjordes genom domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005), och domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561).
- 82 Den har framhållit att delstaten Sachsen-Anhalt, efter det att domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560) hade avkunnats, i likhet med vad förbundsriksministeriet hade angett i sina cirkulär av den 27 januari och den 23 mars 2012, ansåg att de slutsatser som följde av denna dom inte kunde tillämpas på de tjänstemän och domare som var anställda av delstaten, eftersom slutsatserna endast avsåg kontraktanställda.
- 83 Den hänskjutande domstolen har preciserat att denna åsikt delades av majoriteten av de tyska förvaltningsdomstolarna fram till dess att domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005), och domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561) avkunnades. Bundesverwaltungsgerichts (Högsta förvaltningsdomstolens) förtydligande gjordes nämligen först efter det att domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005) hade avkunnats.
- 84 Enligt den hänskjutande domstolen har de rättsliga omständigheter som är relevanta i de nationella målen således klargjorts först allteftersom EU-domstolen avkunnat sina domar. Fram till dess att domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005, punkt 51), och domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561, punkterna 33 och 34) avkunnades hade dessa omständigheter inte fastställts tillräckligt precist.
- 85 Slutligen framgår det av besluten om hänskjutande att klagandena i de nationella målen varken snabbt fick kännedom om domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), eller insåg dess betydelse med avseende på deras egen lön.
- 86 Det framgår tydligt av dessa omständigheter, bland annat av den omständigheten att flera tusen tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt ingav sina yrkanden inom den frist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling, att den tidpunkt då denna frist började löpa, såsom den fastställdes i förevarande fall, inte gjorde det praktiskt taget omöjligt att utöva de rättigheter som följer av 15 § punkt 2 lagen om likabehandling.
- 87 Däremot finns det, vilket även den hänskjutande domstolen tycks anse, andra omständigheter som tyder på att det, under de särskilda omständigheter som den hänskjutande domstolen har beskrivit, har blivit orimligt svårt för tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt att utöva dessa rättigheter, eftersom den tidpunkt då fristen började löpa fastställdes på ett sådant sätt att de riskerade att inte inom tidsfristen på två månader få kännedom om förekomsten eller omfattningen av den diskriminering som de utsatts för.
- 88 I punkterna 81–84 i förevarande dom erinrade domstolen nämligen om att domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), inte avsåg de nationella bestämmelser som var tillämpliga på klagandena i de nationella målen, att delstaten Sachsen-Anhalt och de behöriga federala myndigheterna, efter det att denna dom hade avkunnats, hade bedömt att de slutsatser som följde av denna dom inte kunde tillämpas på situationen för tjänstemän och domare, och att merparten av de tyska förvaltningsdomstolarna delade denna åsikt fram till dess att domen av den 19 juni 2014, Specht m.fl. (C-501/12–C-506/12, C-540/12 och C-541/12, EU:C:2014:2005, punkt 51), och domen av den 9 september 2015, Unland (C-20/13, EU:C:2015:561, punkterna 33 och 34) avkunnades.

- 89 Under dessa omständigheter förefaller den hänskjutande domstolen, trots de klargöranden och preciseringar som gjordes genom domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), vad gäller arten och omfattningen av den skyldighet som åligger medlemsstaterna enligt artiklarna 2.2 och artikel 6.1 i direktiv 2000/78, med rätta anse att de rättsliga omständigheter som är relevanta för att bedöma huruvida reglerna om löner för tjänstemän och domare i delstaten Sachsen Anhalt är förenliga med dessa bestämmelser inte klargjorts tillräckligt tydligt i och med denna dom, varken för de behöriga tyska myndigheterna i delstaten Sachsen-Anhalt eller för merparten av de tyska förvaltningsdomstolarna.
- 90 Under dessa omständigheter framgår det att det fanns en risk för att tjänstemännen, och till och med domarna, i delstaten Sachsen-Anhalt inte inom två månader från avkunnandet av domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560), kunde få kännedom om förekomsten eller omfattningen av den diskriminering som de utsatts för.
- 91 Att det finns en sådan risk tycks stödjas såväl av den omständigheten att klagandena i de nationella målen, enligt vad den hänskjutande domstolen har konstaterat, inte omedelbart insåg betydelsen av denna dom med avseende på deras egen lön, som av den omständigheten att mer än 60 procent av de klagomål som ingavs av tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt avvisades på grund av att de lämnats in för sent.
- 92 Dessa omständigheter ger således anledning att ifrågasätta om de kriterier som anges i punkt 69 i förevarande dom, i synnerhet de kriterier som rör den tillämpliga lagstiftningens grad av komplexitet och antalet personer som kan komma att beröras, i tillräcklig utsträckning beaktades när tidpunkten för när den frist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling börjar löpa fastställdes till den dag då domen av den 8 september 2011, Hennigs och Mai (C-297/10 och C-298/10, EU:C:2011:560) avkunnades.
- 93 Det ankommer emellertid på den hänskjutande domstolen, som är den enda som har direkt kännedom om de nationella målen, att mot bakgrund av samtliga relevanta faktiska och rättsliga omständigheter, göra de kontroller som är nödvändiga för att avgöra huruvida tidpunkten för när den frist som föreskrivs i 15 § punkt 4 lagen om likabehandling börjar löpa fastställdes på ett sådant sätt att det blir orimligt svårt för tjänstemän och domare i delstaten Sachsen-Anhalt att utöva sina rättigheter enligt 15 § punkt 2 lagen om likabehandling.
- 94 Av dessa överväganden följer att den tredje, den fjärde och den femte frågan ska besvaras på följande sätt. Effektivitetsprincipen ska tolkas så, att den utgör hinder för att en medlemsstat fastställer tidpunkten för när en preklusionsfrist på två månader för att inge en begäran om ersättning för skada som orsakats av en åtgärd som innebär diskriminering på grund av ålder börjar löpa till den dag då domstolen avkunnar en dom i vilken det fastställs att en liknande åtgärd är diskriminerande, när det finns en risk för att de berörda personerna inte inom denna tidsfrist får kännedom om förekomsten och omfattningen av den diskriminering de utsatts för. Så kan bland annat vara fallet när det i nämnda medlemsstat föreligger oenighet med avseende på frågan huruvida det är möjligt att tillämpa de slutsatser som följer av den domen på den berörda åtgärden.

Rättegångskostnader

- 95 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i de nationella målen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (sjunde avdelningen) följande:

- 1) **Artiklarna 2 och 6 i rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet ska tolkas så, att de inte utgör hinder för en åtgärd som innebär att tjänstemän och domare, för att säkerställa en adekvat lön, beviljas en retroaktiv lön som uppgår till en procentandel av den grundlön de tidigare erhöll med anledning av, bland annat, den löneklass, inom varje lönegrad, som de hade placerats i på grund av sin ålder när de anställdes, i den mån åtgärden tillgodoser behovet av att säkerställa skyddet av förvärvade rättigheter – i en situation som utmärks bland annat av att ett stort antal tjänstemän och domare berörs och att det inte finns något godtagbart referenssystem – och inte leder till att en tidigare särbehandling på grund av ålder fortsätter att gälla för all framtid.**
- 2) **Effektivitetsprincipen ska tolkas så, att den utgör hinder för att en medlemsstat fastställer tidpunkten för när en preklusionsfrist på två månader för att inge en begäran om ersättning för skada som orsakats av en åtgärd som innebär diskriminering på grund av ålder börjar löpa till den dag då domstolen avkunnar en dom i vilken det fastställs att en liknande åtgärd är diskriminerande, när det finns en risk för att de berörda personerna inte inom denna tidsfrist får kännedom om förekomsten och omfattningen av den diskriminering de utsatts för. Så kan bland annat vara fallet när det i nämnda medlemsstat föreligger oenighet med avseende på frågan huruvida det är möjligt att tillämpa de slutsatser som följer av den domen på den berörda åtgärden.**

Underskrifter